

Наукова робота на тему
**«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ»**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	6
1.1. Психолого-педагогічні особливості формування мовлення у дітей з особливими освітніми потребами	6
1.2. Специфіка розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу	12
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	18
2.1. Аналіз традицій використання сучасних прийомів розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти в умовах воєнного часу	18
2.2. Рекомендації щодо покращення розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами	24
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Актуальність дослідження. Високий рівень мовлення є основним компонентом успішної соціалізації людини, що сприяє формуванню особистості та підвищенню її самооцінки. Це важлива складова людської діяльності, що визначає процес мовленнєвої продукції як складну дію переходу від думки до мови.

Дослідження науковців свідчить про те, що вже у старшому дошкільному віці дитина активно починає використовувати монологічне мовлення. Сьогодні спостерігається значне збільшення дітей з особливими потребами. В умовах воєнного часу діти з особливими освітніми потребами стають вразливою групою, а розвиток зв'язного мовлення стає особливо важливим аспектом їхнього навчання та соціальної адаптації. У дітей з особливими освітніми потребами процес навчання відбувається дещо важче через певні індивідуальні особливості. Водночас специфічні умови воєнного часу призводять до виникнення певних викликів та збільшення стресових ситуацій, які можуть негативно впливати на мовленнєвий розвиток категорії «особливих» дітей.

Актуальність дослідження полягає в забезпеченні ефективного інклюзивного освітнього простору, спрямованого на повноцінний розвиток мовленнєвих навичок дітей, що перебувають у вразливому становищі в умовах воєнного часу. У зв'язку з цим проблема особливостей розвитку мовлення у дітей є актуальною і потребує подальших наукових досліджень.

Деякі аспекти шляхів вирішення соціально-психологічних проблем дітей з особливими освітніми потребами, зокрема мовленнєвого розвитку, відображені у відповідних нормативно-правових документах (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Державна національна програма «Освіта», Базовий компонент дошкільної освіти).

У своїх наукових доробках учені А. Богуш, М. Іваненко, А. Колупаєва, О. Кононко, К. Крутій, М. Лукашевич, Н. Софій, В. Синьов, Т. Скрипник, О. Таранченко, Л. Трофименко, О. Федоренко, М. Шеремет та ін.) досліджують питання щодо навчання та виховання дітей з особливими потребами. Окремі

питання розвитку мовленнєвої діяльності та її структурних компонентів розкривають у своїх працях Ч. Веббер, Т. Власова, Н. Гавриш, М. Гез, Т. Котик, Дж. Лупарт, Н. Луцан, Л. Савчук, В. Тищенко, О. Шахнарович та ін. Проблеми порушення розвитку мовлення є предметом вивчення багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників (К. Вене, Ж.-П. Дюмай, Х. Леверс, Е. Лінг, Я. Лі, Н. Бутенко, Л. Гончарук, Л. Журба, В. Липа, С. Ляпідевський, І. Марченко, О. Слепович, В. Тарасун, Р. Трігер, О. Холостова, С. Шевченко, Д. Шульженко та ін.). Особливості розвитку мовлення у дошкільному віці розкриваються у дослідженнях Є. Андрушко, Ю. Галецької, Й.-Ф. Гербарта, С. Горбань, Н. Горбунової, І. Гречишкіної, Т. Донченко, Н. Карпинської, О. Малешко, М. Пентилюк, Т. Поніманської, Н. Рудківської, Є. Сухенко, О. Трифонової та ін.

Незважаючи на посилену увагу науковців до означеної проблеми, залишається недостатньо вивченою низка питань з мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Мета наукової роботи – теоретичне обґрунтування особливостей розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний огляд психолого-педагогічних особливостей формування мовлення у дітей з особливими освітніми потребами;
- дослідити специфіку розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах війни;
- проаналізувати передовий педагогічний досвід щодо упровадження мнемотехніки в навчально-виховний процес закладів дошкільної освіти;
- розробити рекомендації щодо покращення розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

Об'єктом дослідження є мовлення дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи**:

- теоретичні: аналіз педагогічних, психологічних і навчально-методичних джерел із теми дослідження; їх систематизація й узагальнення;
- емпіричні: добір емпіричних даних (спостереження, бесіди, вивчення навчально-виховної документації тощо) та їх обробка.

Елементи **наукової новизни дослідження** полягають в тому, що: уточнено зміст ключових понять дослідження; розроблено систему вправ для розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами; дидактично обґрунтовано системи форм, методів, прийомів і засобів розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

Практична значущість одержаних результатів наукової роботи полягає в розробці методичних рекомендацій щодо покращення розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу, які можуть бути використані для підвищення рівня комунікативної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу.

Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм та створення методичних посібників з підготовки відповідних фахівців, а також в процесі заняття із розвитку мовлення в інклюзивних класах та групах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати досліджень за темою наукової роботи оприлюдненні у формі статті у фаховому виданні [21] та тез доповідей у збірнику матеріалів науково-практичної конференції [20].

Структура дослідження. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

1.1. Психолого-педагогічні особливості формування мовлення у дітей з особливими освітніми потребами

В умовах національного відродження української культури та духовності у філософській, психологічній та педагогічній літературі роль розвитку мовлення стала розглядатися як провідна риса сформованої особистості [19, с. 83]. Водночас дослідників не покидав інтерес щодо проблеми розвитку мовлення у дитячому віці, яке є першочерговим і основним у психічному розвитку дитини, зокрема і у розвитку комунікативної діяльності дітей з особливими освітніми потребами [28; 30; 31; 34]. Велику увагу проблемі приділяли класики педагогіки, зокрема Я. Коменський, К. Ушинський, С. Русова, Є. Тихеева, М. Монтесорі та інші.

Питання мовлення дошкільників досліджують також учені А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, К. Крутій, Н. Луцан, О. Трифонова та ін. Науковці створюють сучасні програми розвитку дітей дошкільного віку, у яких виділяють комунікативно-мовленнєву компетентність як комплекс індивідуальних особливостей, які об'єднані з комунікативною, мовленнєвою, інтелектуальною, творчою та емоційною сферами особистості [24].

Т. Хома стверджує, що «мовлення – це знакова система, під якою розуміють правила мови, моделі та норми, закріпленні словниками. Мовлення виконує ряд функцій: комунікативну, інформаційну, естетичну; мовлення – це часткове вираження мови, спосіб її реалізації [26].

Центральним завданням мовного виховання дітей є розвиток зв'язного мовлення – форми прояву мовленнєвої діяльності на високому рівні, що визначає рівень розумового розвитку особистості. На думку психологів, основні механізми та особливості розвитку вказують на необхідність спеціально організованого мовного виховання, а оволодіння зв'язним усним мовленням

дітей дошкільного віку є найважливішою умовою успішної підготовки до навчання в школі [22].

Під зв'язним мовленням розуміють «стійку властивість особистості дитини», що проявляється у здатності сприймати і розуміти мовлення оточуючих; самостійному, різноманітному, ініціативному використанні мовлення у практиці спілкування; «активному володінні мовленням» [8].

Психолого-педагогічними передумовами успішного формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є достатній розвиток дрібної та загальної моторики, належний фізичний слух, здорове функціонування центральної нервової системи, достатній фізичний розвиток дитини, розвинуті довільна увага, вміння слухати, комунікативна діяльність, пізнавальна активність, опосередковане запам'ятовування, бажання вчитися, готовність до співпраці та взаємодопомоги [23].

А. Богуш виділяє такі психолого-педагогічні складові розвитку зв'язного мовлення: чіткість мови, вміння говорити виразно, вміння створювати граматичні структури, активний словотвір, збагачене мовлення, засвоєння стандартів етичного спілкування, правильне використання мовлення у діяльності. Усі ці складові тісно пов'язані між собою та впливають на гармонійний розвиток розумової активності дошкільника [4].

Учені зазначають, що розвиток мовлення дітей з ООП також має певні особливості. До них відносять:

- затримку в мовленні: у дітей ООП може бути затримка у розвитку мовлення, вони можуть почати говорити пізніше, ніж нормотипові діти;
- проблеми з артикуляцією: деякі діти можуть мати проблеми з чіткістю та правильністю артикуляції звуків, що робить їхнє мовлення менш зрозумілим;
- знижений словниковий запас, що ускладнює їхню здатність виражати свої думки та ідеї;
- порушення граматичної правильності мови;
- проблеми з розумінням мови (особливо у важких ситуаціях або при сприйнятті складних інструкцій);

– відсутність мовленнєвої ініціативи: часто діти не проявляють бажання розмовляти та не ініціюють розмову;

– використання альтернативних способів комунікації: у деяких випадках, діти з ООП можуть використовувати альтернативні способи комунікації (дошки із символами або електронні пристрої для комунікації);

– труднощі з плануванням та організацією мовлення (існують виклики у структуруванні власних думок та ідей);

– соціальні та комунікативні виклики: діти з ООП можуть зіштовхуватися з труднощами у встановленні соціальних контактів та взаємодії з іншими дітьми через обмежені можливості спілкування [13].

Акцентуючи увагу на особливостях розвитку мовлення дітей з ООП, науковці виокремлюють такі чинники розвитку зв'язного мовлення: уміння дітей зосереджуватись на навчальному матеріалі; наявність пізнавальних інтересів; розвинута здатність відповідати на поставленні запитання, виправляти помилки; наявний рівень знань; зацікавленість у вирішенні поставлених завдань; уміння діяти відповідно до вказівок дорослого [6].

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти, процес мовлення складається із різних видів говоріння та слухання, під час якого формуються навички спілкування [3].

Марія Монтесорі вважала, що навички спілкування, а саме говоріння, розвиваються мало не у немовлячому віці, тому виділила такі етапи формування мовлення у дітей як: лепет, окремі слова, прості речення (з двох слів), включення складних тверджень [16].

Зазвичай спочатку діти опановують найпростіший вид зв'язного мовлення – діалог, що виникає внаслідок безпосереднього спілкування між людьми. Діалог є формою усного мовлення, розмовою між двома співрозмовниками, що складається із запитань і відповідей. Це комунікативний акт, в якому має місце зміна ролей мовця і слухача, а діалогічне мовлення є найпростішою формою усного мовлення, що підтримується співрозмовниками та буває ситуативним й емоційним, оскільки мовці використовують різні засоби

виразності (міміку, жести, інтонацію та ін.). Це мовлення найбільш просте за синтаксисом: воно складається із реплік, запитань, відповідей, коротких повідомлень, незакінчених речень. Головною особливістю є те, що кожен учасник діалогу то говорить сам, то слухає свого співрозмовника [17].

«Діалогічну промову дитина опановує мимоволі, оскільки вона тісно пов'язана з її практичною діяльністю і використовується нею для встановлення контакту та співробітництва з дорослим у процесі ігор та інших занять. Дитина звертається до дорослих з різними питаннями та проханнями про допомогу і намагається зрозуміти їх відповіді, тобто цей вид промови їй життєво необхідний» [9]. Проте у дітей з ООП у процесі оволодіння діалогічними уміннями часто виникають певні труднощі.

Науковці обґрунтували особливості діалогічного мовлення дітей з особливими освітніми потребами, зокрема зазначаючи, що здебільшого діти будують речення без звертань; не часто використовують пропозиції, репліки-доповнення; репліки-згоди; у них не розвинуте вміння правильно будувати речення; не вміють стримувати себе, вислуховуючи співрозмовника; погано формулюють питання та відповіді; неправильно будують речення; не уважно слухають співрозмовника [14].

Монологічна мова є дещо складнішим видом зв'язного мовлення. «Говорячи про монологічну мову, мають на увазі формування зв'язного висловлювання та вміння створювати текст» [2].

Розвиток монологічного мовлення у дітей з ООП є важливим, оскільки вміння говорити самостійно та висловлювати свої думки та ідеї має вирішальне значення для комунікації та соціальної адаптації. Основними видами монологічного мовлення дітей є переказ і самостійна розповідь.

Варто виділити особливості (труднощі) розвитку монологічного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

1. Затримка в розвитку (діти з ООП можуть мати затримку в розвитку мовлення та потребують додаткової підтримки й стимулювання).

2. Проблеми з артикуляцією (деякі діти можуть мати проблеми з вимовою слів, що ускладнює їхню здатність висловлювати думки). Залежно від розладу можуть з'являтися специфічні мовні особливості.

3. Відсутність ініціативи (діти з ООП можуть не проявляти ініціативи та не починати розповідь першими).

4. Граматичні та лексичні проблеми (діти з ООП можуть допускати граматичні та лексичні помилки в мовленні.)

5. Бідність мови (діти користуються простими реченнями, не вміють описувати свої бажання та потреби).

Отже, особливості (труднощі) розвитку монологічного мовлення у дітей з ООП полягають у затримці в мовному розвитку, труднощах у плануванні та організації мовлення, специфічних мовних особливостях, використанні невербальних підказок, необхідності індивідуального навчання тощо.

Співпраця між психологами та педагогами є важливою для створення позитивного та безпечного навчального простору. Ця команда фахівців спільно працює над реалізацією індивідуальних стратегій, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення та підвищення якості навчання для дітей з ООП: психологи сприяють виявленню можливих труднощів у зв'язній мовленнєвій діяльності та розробці стратегій для їх подолання, а педагоги впроваджують ці стратегії у навчальний процес. Разом вони створюють індивідуальні програми, які допомагають у покращенні мовних навичок дітей з ООП [7].

У створенні дитячого мовленнєвого продукту виокремлюють два компоненти: діяльнісний, що пов'язаний з процесами народження і сприймання інформації, контролем та регуляцією усної мовленнєвої діяльності та особистісний, який характеризується тим, що у процесі мовлення особистість виявляє свою індивідуальність, темперамент, особливості характеру та рівень загальної вихованості [10].

У роботі із дітьми з ООП доцільно використовувати такі діяльнісні компоненти: ігри з конкретним спрямуванням, розповіді та історії, групові проєкти, комунікативні вправи, візуальні підказки (малюнки,

картки із символами), альтернативні засоби комунікації (жестову мову), індивідуальну роботу.

Особистісний компонент розвитку мовлення дітей з ООП передбачає індивідуальний підхід до формування мовлення, враховуючи конкретні потреби та можливості кожної дитини та включає: діагностику та оцінку; співпрацю з фахівцями – логопедами, дефектологами, психологами тощо; створення комунікативного середовища (може включати в себе використання альтернативних засобів комунікації, таких як жестова мова чи дошки з символами); використання візуальних підказок (малюнки, карти, ілюстрації або дошки із символами); підтримку батьків (родичі можуть брати участь у заняттях та виконувати вправи вдома); позитивну атмосферу та підтримку [27].

На думку науковців, наслідком зв'язного мовлення є словесно виражений продукт мовленнєво-розумової діяльності, частина монологічного мовлення – текст. Йому зазвичай властиві завершеність, визначена цілеспрямованість та цілісність [25].

Вирішення проблеми розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку вимагає від малят елементарних художньо-естетичних умінь розуміти літературні твори та засоби художньої виразності, тому дуже важливо читати своїм дітям, вивчати вірші та намагатися створювати розповіді [15]. Тому дітей необхідно навчити детально, послідовно, граматично правильно викладати свої думки, розповідати про різні події з життя.

Розуміння та підходи до дитини з особливими освітніми потребами є складними і змінними, але завжди мають на меті забезпечення найкращих умов для їхнього розвитку та навчання. Суспільство має працювати задля того, щоб кожна дитина здобула якісну освіту та повноцінно розвивала свій індивідуальний потенціал незалежно від своїх особливих освітніх потреб.

Роль психологів та педагогів полягає у створенні підтримуючого середовища, аналізі психічного стану дитини та розробці ефективних стратегій для стимулювання розвитку мовлення. Спільна робота цих фахівців сприяє покращенню якості навчання та адаптації педагогічного процесу до

індивідуальних потреб кожної дитини з ООП. Важливо, щоб такі діти отримували не тільки кваліфіковану логопедичну допомогу, але й підтримку з боку батьків, вчителів та однолітків, що в комплексі сприятиме підвищенню ефективності їхнього мовленнєвого розвитку.

Отже, зв'язне мовлення є необхідною умовою успішного навчання, а його розвиток – головним завданням навчання дітей з особливими освітніми потребами рідній мові. Основними чинниками розвитку зв'язного мовлення «особливих» дітей є: уміння зосереджуватись на навчальному матеріалі; наявність пізнавальних інтересів; розвинута здатність відповідати на поставленні запитання, виправляти помилки; рівень знань; зацікавленість у вирішенні поставлених завдань; уміння діяти відповідно до рекомендацій дорослого. Психолого-педагогічні особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП включають індивідуальний підхід до навчання, виявлення та подолання мовних труднощів, використання візуальних підказок, альтернативних методів комунікації тощо. Психолого-педагогічними складниками розвитку зв'язного мовлення є: чіткість мови, вміння говорити виразно, вміння створювати граматичні структури, активний словотвір, збагачене мовлення, засвоєння стандартів етичного спілкування, правильне використання мовлення у діяльності тощо.

1.2. Специфіка розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу

В умовах воєнного часу діти з особливими освітніми потребами стають особливо вразливою групою, а під час розвитку мовлення виникає ряд труднощів. Психологічний стрес, що супроводжує воєнний конфлікт, відіграє важливу роль у навчанні мовленню, сприяючи виникненню затримок та труднощів у розвитку цього важливого аспекту комунікативної компетенції.

Психологічна напруга і нестабільність навколишнього середовища створюють умови для виникнення фізичних та емоційних обмежень, що ускладнюють навчання дітей з ООП [20, с. 226]. Зовнішні фактори (перерви в

навчальному процесі через переїзд на інше місце проживання та нестабільність) стають важливим викликом, і виникає потреба у більш детальному вивченні мовленнєвих навичок дітей з особливими потребами.

Мовленнєві здібності безпосередньо впливають на навчальні досягнення, соціальну інтеграцію та емоційний розвиток дитини. Надзвичайно важко забезпечити їх достатній розвиток в умовах війни. Використання інтерактивних технологій, онлайн-платформ та ігрових методик, прийомів мнемотехніки може бути корисним у розвитку мовленнєвих навичок «особливих» дітей.

Мнемотехніка як метод запам'ятовування та навчання через асоціації, візуалізацію, створення історій може бути корисною для роботи із дітьми з особливими освітніми потребами. Мнемотаблиці особливо ефективні під час складання діалогу. Їх суть полягає в тому, що «на кожне слово або маленьке словосполучення вигадується картинка (зображення)»; так вся розповідь змальовується схематично. Після цього дитина використовує графічне зображення із пам'яті, повністю відтворюючи таким чином діалог. На початковому етапі дорослий пропонує готову план-схему, яку можна створювати разом із дитиною. «Не пов'язані на перший погляд картинки можна поєднати в один сюжет, за допомогою якого сигнальні схематичні зображення допомагають активізувати розумові процеси» [12].

Аналіз роботи над мнемотаблицями показує, що діти під керівництвом дорослих навчаються самостійності, посидючості, візуально сприймаючи план своїх дій; у них з'являється почуття зацікавленості та відповідальності; удосконалюються психічні процеси (пам'ять, увага, мислення, уява); розвиваються пізнавальні процеси (діалогічне, монологічне мовлення, графічна аналогія, вміння розповідати казки та вірші) тощо.

Складність організації роботи з розвитку мовлення дітей з ООП є в тому, що корекційні заняття знімають природну потребу мовлення. Дослідники знайшли спосіб позбавитися від цього недоліку – викликати потребу у комунікації іншим способом. Проте, на жаль, значна частина педагогів не турбуються про потреби у дитячому спілкуванні. Часто дитина висловлюється

лише тому, що таке завдання поставив перед нею дорослий, а не тому, що має в цьому особисту потребу. Виходячи з цього, слід зауважити, що важливим завданням педагога є сприяння розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП особливими освітніми потребами, створення позитивної мотивації.

В умовах воєнних дій, коли рутинні умови життя порушені, важливо враховувати психологічний стан дітей. Стрес та тривога можуть ускладнювати засвоєння нової інформації та розвиток навичок, у тому числі й мовленнєвих. Так, більшість учених визначають тривожність як специфічне переживання, яке перегукується «з передчуттям небезпеки та загрози, що насамперед пов'язане з власною особистістю» [18; 19, с. 226]. Діти з ООП можуть відчувати збільшену тривожність, що вимагає особливої уваги та підходу в освітньому процесі.

Війна є подією, яка має значний вплив на розвиток мовлення у дітей, викликаючи низку негативних наслідків. Серед факторів, що пов'язані з воєнною ситуацією і можуть впливати на розвиток мовленнєвих навичок, можна виокремити наступні:

1. Стрес та психологічний тиск: діти, які переживають воєнні події, часто «випадають» зі звичного ритму життя і зіштовхуються зі стресом, а сильний психологічний тиск може призводити до порушень у мовленні (заїкання, а іноді навіть загальний недорозвиток мови).

2. Недостатність стимулюючого середовища: події війни обмежують доступ дітей до стимулюючого навколишнього середовища (книги, ігри та інші розвивальні матеріали).

3. Розрив зв'язків з родиною та оточенням: забрудненість навколишнього середовища, переїзд на інше місце проживання та розлучення з родинами можуть призвести до відчуття самотності й негативно вплинути на розвиток соціальної мовленнєвої компетентності.

4. Втрата можливості навчання: воєнні конфлікти часто впливають на систему освіти, обмежуючи доступ дітей до навчальних закладів. Втрата можливості отримання освіти може вплинути на розвиток лексичного та граматичного складу мовлення дитини.

5. Еміграція та адаптація: часто сім'ї змушені емігрувати та шукати притулок в інших країнах. Процес адаптації до нового оточення та вивчення іншої мови може бути важким та негативно впливати на розвиток мовлення.

Зазначені вище фактори створюють складні виклики (психологічні, емоційні труднощі, втрачене відчуття безпеки) для дітей, які пережили воєнні події, і можуть впливати на різні аспекти їхнього мовленнєвого розвитку. Серед них можна виділити ті, які можуть відображатися на психічному здоров'ї дітей:

- війна створює стресове середовище. Особливо це відчувають діти, які вимушені переживати насильство, втрату близьких та життєві труднощі. Стрес, викликаний військовими подіями, може призводити до розвитку психологічних розладів(посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), агресія та депресія);

- втрачається відчуття стабільності, безпеки. Постійний страх за власне життя, життя близьких може спричинити тривожність, відчуття безпомічності;

- відчутний вплив на соціальний розвиток. Війна порушує соціальні структури та умови виховання дітей. Вони можуть втрачати зв'язки з родиною та громадою, що призводить до втрати навичок соціальної адаптації.

- відбуваються зміни в психічних реакціях та поведінці [27; 31].

Психологи А. Адлер, А. Маслоу, Е. Еріксон вважають, що стан стресу виникає навіть у немовлят, пов'язуючи це із психоемоційною стабільністю, відсутністю дистресу, задоволеністю потреб батьків [30].

У дітей, які пережили воєнні події, можуть з'являтися зміни в психічних реакціях та поведінці. Це може проявлятися в агресивності, роздратуванні, апатії або затримці в емоційному розвитку.

Також необхідно врахувати фізичні умови навчання. Нестабільність і переїзд з одного місця на інше, які є характерними в умовах війни, ускладнюють процес регулярного та систематичного навчання. Це може впливати на впровадження довготривалих освітніх програм, особливо важливих для дітей з ООП.

Важливим є забезпечення емоційної підтримки та створення безпечного середовища для навчання. Емоційна стабільність сприяє кращій концентрації та

сприйняттю інформації. Психологічна підтримка дітей, їх сімей є ключовою у наданні емоційної безпеки й стабільності, сприяє вираженню почуттів, адаптації до невизначеності воєнного конфлікту. Створення безпечного середовища, використання терапевтичних методик, підтримка родини допомагають забезпечити необхідну психологічну опору для дітей з ООП в умовах воєнного стану [5].

У дітей старшого дошкільного віку, якщо існує сприятлива атмосфера навчання, відбувається процес диференціації та інтеграції мовлення у їхніх пізнавальних процесах. Як наслідок – у дитини формується самооцінювальна мовленнєва діяльність, що не потребує зв'язку із практичними діями. Дитина у віці 5-6 років активно включається у бесіду, вона вміє сама складати казки, вірші, оповідання. Такий результат досягається шляхом спеціально організованої роботи з боку дорослих над розвитком зв'язного мовлення дитини.

Однак війна може спричинити або поглибити різні логопедичні проблеми у дітей, особливо через стрес, травму та змінені життєві обставини. Через військовий стан в країні у дітей із особливими потребами часто виникають логопедичні розлади. Серед них можна виділити такі:

- затримка мовленнєвого розвитку (відставання у розвитку мовленнєвих навичок порівняно зі своїми однолітками);
- дизартрія (розлад, що впливає на м'язи, які використовуються для мовлення та може виникнути або погіршитися через емоційний стрес або психосоматичні реакції);
- мутизм (діти можуть тимчасово втратити здатність говорити);
- заїкання (стрес і тривога, які супроводжують воєнні конфлікти, можуть спровокувати або погіршити заїкання);
- афазія (розлад, що частіше асоціюється з мозковими ушкодженнями, сильний психологічний стрес також може вплинути на мовні здібності);
- алалія або мовна апраксія (розлад, що впливає на здатність планувати та виконувати рухи, необхідні для вироблення мовлення);

– селективний аутизм (у деяких випадках діти можуть вибірково говорити в певних ситуаціях або лише з певними людьми) [11].

Усе зазначене вимагає вдумливого аналізу та розробки стратегій для подолання усіх труднощів, які виникають при навчанні мовленню дітей з особливими потребами в умовах воєнного часу. Адаптивність, співпраця і врахування індивідуальних потреб кожної дитини у цьому складному контексті є ключовими чинниками у забезпеченні повноцінного розвитку мовленнєвих навичок. Для вирішення проблем у розвитку мовлення у дітей з ООП важливо впроваджувати індивідуальні логопедичні програми, які орієнтовані на зниження стресу, покращення комунікативних навичок та створення сприятливого лінгвістичного середовища; організувати логопедичні групи; використовувати різноманітні ігри та інтерактивні методи, сприяти соціальній інтеграції дітей з ООП в контексті воєнного конфлікту [21].

Заходи, які спрямовані на зменшення негативного впливу воєнної ситуації, сприяють формуванню стійкого психічного здоров'я й адаптації дітей до соціального середовища під час важких невизначених періодів їхнього життя

Отже, для успішного розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП, забезпечення їхнього повноцінного індивідуального розвитку в умовах воєнного часу необхідно застосовувати комплексний підхід, який включає психологічну підтримку з боку спеціалістів, адаптацію освітнього процесу до змінних умов, використання інноваційних методів навчання, створення безпечного та стабільного навчального середовища, яке допомагає «особливим» дітям у майбутньому краще соціалізуватися у суспільстві.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Аналіз традицій використання сучасних прийомів розвитку мовлення у закладі дошкільної освіти в умовах воєнного часу

Вважаємо доцільним вивчення засад практичного досвіду щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з ООП, який розглянемо далі у цьому розділі.

З метою визначення особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП в умовах війни використали досвід виховательки закладу дошкільної освіти № 23 м. Луцька Волинської області «Дубочок» Болібрух Наталії Анатоліївни. У «Дубочку» функціонує 11 груп, з них: 2 старші (5- 6 років), 3 середні (4-5 років), 3 молодші (3-4 роки) та 3 групи для дітей раннього віку (до 3-х років). Педагогиня працює вихователем у старшій групі № 2, чисельність якої складає 25 дітей, зокрема троє дітей з особливими освітніми потребами.

У своїй практиці вихователька використовує різні види мовленнєвої діяльності: створення описових розповідей про предмети, переказ літературних творів, розучування віршів, загадок, потішок, чистомовок, скоромовок тощо. Факторами, що полегшують процес становлення зв'язного мовлення, вона вважає наочність та план розповіді.

Працюючи з дітьми, педагог наголошує на тому, що процес навчання повинен бути цікавим, а правильно підібрані технології мають вдосконалювати мовлення та ефективно впливати на процес розвитку особистості дитини. Тому вихователька вважає доцільним застосовувати прийоми та методи мнемотехніки.

В умовах воєнного часу, коли діти можуть відчувати стрес та тривогу, педагогиня створює навчальний простір, який сприяє емоційній безпеці та комфорту, а мнемотехнічні вправи розвивають почуття стабільності та безпеки, що надає заняттям передбачуваності та структурованості.

Вихователька зазначає, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення часто виникають труднощі під час створення описових розповідей про предмети. Для вирішення цієї проблеми вона пропонує використовувати схеми за лексичними темами: «Тварини», «Птахи», «Іграшки», «Пори року», «Явища природи» тощо. Важливо, щоб тематика завдань була зрозумілою для дітей, а також викликала лише позитивні емоції. Найпростішим видом зв'язного мовлення є переказ, під час якого вдосконалюється структура мови, її якості, вимова, засвоюється вміння будувати окремі речення та текст загалом.

Педагог зауважує, що під час навчальної діяльності часто буває важко втримати увагу дітей, зокрема тоді, коли мова йде про дітей з особливими освітніми потребами. Саме використання мнемотаблиць допомагає вирішити це завдання. Використання схем допомагає «особливим» дітям вибудувати структуру розповіді, її послідовність та лексико-граматичну наповненість. При цьому навчання може відбуватися будь-де – у груповій кімнаті, на вулиці чи в укритті.

Виходячи із власного досвіду, Болібрух Н. А. виділяє такі правила роботи із мнемотаблицями:

1. Слід пам'ятати, що без попередньої роботи більшість дітей не розуміє прийомів мнемотехніки, тому не варто переобтяжувати їх великою кількістю інформації.

2. Чорно-білі картки мало зацікавлять дитину, тому краще використовувати яскраві зображення.

3. Карток у мнемодоріжці має бути небагато, оскільки це ускладнює сприйняття дитиною інформації. Максимальна кількість зображень – 8-9.

Результатами роботи педагога є успішний розвиток зв'язного мовлення у дітей групи. Значно розширюється кругозір дітей з ООП, у них розвивається фантазія, тому вони активно придумують власні сюжети та захоплюючі розповіді. З'являється зацікавленість до вивчення віршів, розширюється словниковий запас, з'являється готовність виступати перед аудиторією, вільно висловлювати свою думку.

З метою виявлення ефективності розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП в період війни, перейнявши досвід педагога, провели дослідницьку роботу щодо показників мовленнєвого розвитку дітей. Зауважимо, що в цей період в Україні триває війна, яка супроводжується частими повітряними тривогами, відповідно багато часу діти проводять в укритті.

У нашому дослідженні взяли участь 26 дітей старшої групи №1 «Парасолька» закладу дошкільної освіти № 23 м. Луцька Волинської області «Дубочок» [додаток А]. Слід зауважити, що серед усіх 26 дітей було 2 дитини із особливими освітніми потребами (хлопчик із розладами аутистичного спектра (РАС) та дівчинка з порушеннями опорно-рухового апарату).

Для визначення показників розвитку зв'язного мовлення (обсягу та якості словникового запасу, граматичної коректності, уміння вести діалог, вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки, говорити правильно та чітко) проаналізували рівень зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку шляхом використання мнемотаблиць.

Роботу із мнемотаблицями у своєму дослідженні проводили у декілька етапів:

I етап – кожену картинку діти розглядали окремо. Дорослий задавав питання про конкретні деталі зображення (колір, розмір, смак, форма тощо).

II етап – розшифрування інформації, яка прихована в умовних знаках та символах.

III етап – до кожної картинки пропонували підібрати головне слово, а тоді сформулювати вислів.

IV етап – вислови об'єднували у розповідь та читали текст вголос.

V етап – таблицю забирали, а діти по пам'яті відображали її на папері.

VI етап – самостійне створення розповідей дітьми за власними таблицями.

Дітям були представлені завчасно підготовлені таблиці та запропоновані такі завдання:

– описати, яким є герой (монолог-опис);

- показати улюблений фрагмент та розказати про нього (передати свої емоції);
- розказати від імені різних персонажів (діалогічне мовлення);
- розказати казку з кінця (встановлення послідовності, тимчасових зв'язків);
- домалювати те, що допомогло героям (логічні зв'язки).

У процесі нашого дослідження встановили, що у багатьох дітей є значні мовленнєві проблеми і труднощі: вони розмовляють швидко та нечітко, у них погана дикція, не завжди вміють складати довгі речення, володіють малим словниковим запасом, оскільки слова часто повторюються, малюки не можуть пояснити їх значення.

Для виявлення цієї ситуації ми використовували різноманітні запитання (загальні, конкретні, альтернативні: «Як змінюються пори роки?», «Хто твоя родина?», «У тебе є братик чи сестричка?» тощо), характеризували об'єм та особливості діалогічних одиниць між дітьми (у процесі спостереження під час прогулянок, ігрової діяльності, занять), визначали самостійність та послідовність під час розмов та розповідей, вміння будувати речення (короткі, з наявністю звертань, мовленнєвих помилок, поширенні тощо).

Так, протягом місяця ми проводили навчальну роботу із вихованцями групи (систематичні заняття з розвитку мовлення, ознайомлення із мнемотаблицями, активне їх використання).

У процесі дослідження перед собою ставили такі завдання:

- закріплення знань про навколишній світ;
- систематизація знань дітей за темою «Пори року»;
- розвиток вміння встановлювати зв'язки;
- удосконалення зв'язного мовлення;
- розвиток логічного та образного мислення;
- активізація словника дітей;

– розвиток вміння звернутися із запитанням, домовлятися та працювати злагоджено, відповідати на запитання повним реченням, здійснювати пошук матеріалів на задану тему.

Слід зауважити, що у дітей з ООП часто виникали певні труднощі: їм складно було формулювати довгі фрази та висловлювання, діти відчували себе невпевнено в соціальних ситуаціях, боялися відповісти неправильно, часто плутали слова у реченні. Тому основним нашим завданням у процесі роботи було сприяння «особливим» дітям покращити їхню соціальну адаптацію. Ми намагалися зрозуміти індивідуальні особливості кожної дитини, створювати сприятливе середовище аби допомогти перебороти труднощі та забезпечити їм повноцінний мовленнєвий розвиток.

Протягом дослідження було проведено п'ять занять з розвитку мовлення із використання засобів мнемотехніки. Проведення цих занять за схемами показали, що варіювання ігрового змісту, цікавість, незвичайність ігрових завдань приваблюють дітей до ігор з мнемотехнікою та сприяють розвитку пізнавальних процесів.

У своїй роботі ми використовували такі конспекти: «Є чотири пори року» [додаток Б]; «Вивчення вірша «Садок вишневий коло хати»» [додаток В]; «На зеленому горбочку» [додаток Г]; «Переказ оповідання В.О. Сухомлинського «Ледача подушка» з використанням мнемотаблиці» [додаток Д]; «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат» [додаток Е].

У процесі розвитку зв'язного мовлення у дітей ми застосовували й інші прийоми мнемотехніки. Так, Андрій Б. не міг повторити слова, які йому назвали. Тоді йому дали папір та кольорові олівці. До кожного попередньо заданого слова попросили зробити малюнок, який пізніше допоміг хлопчику пригадати слова.

Таке саме завдання можна попросити виконати дитину і під час читання фраз. Такий прийом є надзвичайно продуктивним і допомагає підвищити швидкість запам'ятовування. Дітям запропонували повторити сім фраз: світить сонце, прийшла мама, тато іде до лісу, друзі відпочивають, мама читає, діти

гуляють, іде дощ. До кожної із запропонованих дорослими фраз вони робили малюнок. Після цього запропонували їм дослівно повторити задані фрази.

Наступного дня дитина мала повторити фрази за допомогою власних малюнків. Важливо зазначити, що у середньому діти згадували 5-6 фраз, 2 дитини згадали відразу 7 фраз. Так, Богдана Б. змогла пригадати 5 фраз, Андрій Б. – 4, що можна вважати дуже добрим показником.

Назвали дітям 10 слів (ніч, ліс, будинок, вікно, кіт, стіл, пиріг, дзвін, голка, вогонь), з яких вони мали придумати оповідання. За такої умови слова запам'ятовуються легше і швидше. Наприклад: «Вночі до будинку у лісі через вікно вліз кіт, стрибнув на стіл, з'їв пиріг, але розбив тарілку, почувся дзвін – він відчув, що уламок вп'явся йому в лапу, як голка, і він відчув у лапі опік як від вогню».

Частина запропонованих нами ігор була спрямована на навчання дитини описовим розповідям, частина опосередковано стосувалася змісту картини і була спрямована на розвиток навичок зв'язного самостійного висловлювання.

Таким чином, система роботи з розвитку мовлення за допомогою мнемотехніки поєднує в собі ігрові вправи з навчанням дітей діям заміщення.

Варто зазначити, що вся робота із розвитку зв'язного мовлення не обмежується лише застосуванням мнемотаблиць. Паралельно із цим необхідно проводити мовленнєві, настільно-друковані ігри, щоб навчитися класифікувати предмети, розвивати зорове сприйняття, спостережливість, цікавість до навколишнього світу тощо.

Ефективність роботи у цьому контексті можна відслідкувати згідно з такими критеріями: усі діти почали працювати спільно, не відокремлюючи від себе дітей з особливими освітніми потребами, покращилися показники зв'язного мовлення. Так, Андрій Б. та Богдана Б. почали значно краще розмовляти, аналізувати та систематизувати інформацію; коли було важко вимовляти слова – діти схематично їх пояснювали, використовуючи папір та олівці, навчилися спілкуватися із дорослими та однолітками.

У процесі дослідження виявили, що пам'ять дітей поступово зміцнюється, розвивається образне мислення, тексти запам'ятовуються швидше і розповідаються емоційніше, вони вивчають весь вірш. У дітей з'явилося бажання переказувати казки, придумувати історії на заняттях та в повсякденному житті, розширився словниковий запас, з'явився інтерес до вивчення віршів, майже зникла слабкість та сором'язливість говорити перед публікою. Отже, результатами спільної роботи є: покращення зв'язного мовлення, підвищена концентрація спостережливості, збагачення активного словникового запасу у дітей, розвиток творчої уяви, логічного й образного мислення, мовленнєвої активності тощо.

Вважаємо за доцільне впроваджувати досвід розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП у подальшій діяльності, тому для підвищення його ефективності розробили певні рекомендації, які допоможуть дітям зменшити негативний вплив війни та рівень стресу, покращити комунікативні навички, успішно адаптуватися в безпечному навчальному середовищі та суспільстві загалом.

2.2. Рекомендації щодо покращення розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами

Розмова з дітьми про війну завжди є важкою та чутливою темою, оскільки батькам потрібно знайти правильні слова, щоб пояснити складні реалії світу. Під час такої бесіди важливо використовувати просту мову, враховувати вікові особливості дитини. Потрібно розказати їм, що війна – це конфлікт, який виникає між людьми, і що вона завдає багато болю та страждань. Варто пояснити, що важливо прагнути мирного вирішення конфліктів та поважати інших людей, незалежно від їхнього походження чи переконань; додати, що кожен може зробити свій внесок у побудову миру, оскільки навіть маленькі кроки можуть мати важливе значення.

Для того, щоб захистити дітей від жахів війни, мінімізувати її вплив, подолати певні випробовування, ми підготували поради для батьків про те, як розмовляти з ними про війну аби покращити їхній емоційний стан, впоратися з

емоційним навантаженням [додаток Ж]. Для комфортного перебування дітей в укритті також було сформовано картотеку із вправ для зняття напруги, які доречно використовувати під час воєнних дій [додаток И].

Умови воєнного часу вимагають адаптації традиційних методів навчання. Такі прийоми мнемотехніки, як асоціативне мислення та використання асоціативних образів, можуть бути ефективними, але слід обов'язково враховувати високий рівень стресу та нестабільності.

Для розвитку зв'язного мовлення доцільно використовувати такі технології:

- технології, що піднімають рівень розвитку мовлення;
- технології, що сприяють становленню дитини як суб'єкта усного мовлення, що має здатність до комунікації;
- технології, які забезпечують якісний розвиток мовленнєвих характеристик.

Доречно використовувати прийоми мнемотехніки, за допомогою якої можна підкріпити такі методи:

Розмова педагога із дітьми. Для колективних розмов найкращим часом є прогулянка. Для індивідуальних – більше підходять ранкові та вечірні години. Змістом розмови служить життя дітей у дитячому колективі та вдома, їхні ігри та розваги, догляд за домашніми улюбленцями, вчинки дітей, книги тощо.

Читання літературних творів. Читання сприяє набуттю дітьми діалогічної взаємодії. Діалоги з використанням питань та відповідей дозволяють засвоїти не лише форми різних висловлювань, а й граматичну побудову речення, різні види інтонації, здатні допомогти у розвитку логіки розмови.

Словесні доручення. Дитині можна дати доручення піти до сусідньої кімнати за книгою, показати іншій дитині іграшки, зібрати іграшки, самотійно одягнутись, передати щось батькам тощо. Для розвитку вміння слухати чужу мову корисно використовувати також ігрові доручення від дітей.

З метою формування навичок складання діалогів створюються мовні ситуації. Ситуації повинні бути спрямованими трансформувати зміст розмови на діалог та його складання із мовних ситуацій.

Використання різноманітних ігор. Ми також сформувавши поради для батьків щодо використання прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дітей [додаток К].

На нашу думку, рівень ігрової творчості дітей буде набагато вищим, якщо вони будуть розвивати вміння користуватися різними видами діалогічних реплік і чим багатшим та різноманітнішим буде їхній ігровий діалог. Словесні дидактичні ігри допомагають краще закріпити засвоєні дітьми мовні навички, розвивають швидкість та реакцію (Наприклад «Факти», «Згоден – не згоден», «На кому припиниться розмова»). Рухливі ігри, що містять діалоги («Коршун», «Гуси-гуси», «Фарби»), сприяють навчанню у дітей черговості реплік, уважному вислуховуванню партнерів. Ігри-інсценування та ігри-драматизації грають діти, які добре знають текст і уявляють собі сюжет, послідовність ігрових дій [додаток Л].

Розмова. Бесіда зазвичай має ситуативний характер, оскільки проходить у певній ситуації, а її зміст не виходить за межі цієї ситуації.

За допомогою таких схем відбувається збагачення лексико-граматичної наповнюваності розповіді, будується її послідовність.

При ознайомленні з художньою літературою та навчанні складати розповіді доречно використовувати такі прийоми мнемотехніки:

- разом з дітьми обговорювати зміст тексту;
- розглядати ілюстрації;
- відстежувати послідовність заздалегідь підготовленої моделі твору.

Використання мнемотаблиць призводить до того, що діти, дотримуючись загальних принципів побудови сюжету, можуть складати різні казки, застосовувати різну тематику, підбирати лексику тощо. У цих казках відображаються власні переживання дитини, її розуміння життя; казка викликає

позитивні емоції, стимулює увагу, підвищує самооцінку дитини, впевненість у собі.

Але треба зазначити, що дітям з ООП не завжди вдається працювати над запропонованою моделлю. Тому у них виникають певні труднощі. Перші розповіді за моделлю виходять схематичними. Щоб цих труднощів було якнайменше, програмний зміст кожної мнемотаблиці має включати в себе завдання, які сприятимуть збагаченню лексичного запасу дітей та їх активізації.

До загальної структури занять слід планувати організаційну частину, куди входитимуть вступні, підготовчі вправи, читання твору, розбір тексту («мовний» та «змістовний»), його переказ, вправи на засвоєння та закріплення матеріалу, аналіз дитячих оповідань.

В умовах війни концепція розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП повинна включати такі особливості:

- починати заняття слід із заспокійливої бесіди, вправ для зняття напруги та стресу;
- індивідуалізувати підхід;
- використовувати новітні технології (планшети, комп'ютери та інші електронні пристрої для навчання та комунікації);
- співпрацювати з іншими фахівцями;
- залучати батьків (педагоги можуть надавати поради та підтримку батькам для роботи з дітьми вдома);
- проводити постійну оцінку та корекцію;
- використовувати методи, що сприяють мотивації.

У процесі навчання педагогам слід вчити дітей точніше відповідати на запитання, бути уважним під час виконання кожного завдання, давати різні відповіді на одне й таке саме питання (коротко і більш детально), виробляти уміння підтримувати розмову, уважно слухати, формулювати і ставити запитання, доповнювати відповідь, виправляти співрозмовника, спільно обговорювати прочитані книги, переглянуті кінофільми, чути і приймати точку зору інших, зіставляти її зі своєю, наполегливо працювати над своєю дикцією.

Щодо залучення до цього процесу батьків ми передбачили здійснення просвітницької роботи, підвищення їхньої інклюзивної компетентності в організації мовленнєвого розвитку, підвищення активності у навчально-виховному процесі тощо. Рекомендації для батьків щодо розвитку зв'язного мовлення подані в додатку М.

Як бачимо, дослідження передового педагогічного досвіду у закладі дошкільної освіти підтверджує думку про те, використання засобів мнемотехніки у розвитку мовленнєвої активності дошкільників є ефективним саме для цієї вікової категорії дітей.

Для повноцінного мовленнєвого розвитку дітей з ООП та подолання мовленнєвих труднощів необхідно використовувати індивідуальний підхід до кожної дитини; створювати безпечне навчальне середовище; використовувати ігри та інтерактивні методи навчання; підсилювати логопедичну підтримку; сприяти соціальній інтеграції; займатися просвітницькою роботою із батьками та активно залучати їх до цієї роботи; систематично спостерігати та оцінювати результати навчальної діяльності.

Запропоновані нами рекомендації щодо покращення розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП допоможуть захистити дітей від жахів війни, мінімізувати її негативний вплив, подолати певні випробовування, покращити їхній емоційний стан, впоратися з емоційним навантаженням, захистити емоційну стабільність, надати вчасну психологічну підтримку, уникнути наслідків травматичних подій, зміцнити їхню життєстійкість, сприяти збереженню психічного здоров'я своїх дітей в умовах воєнного часу.

У роботі із дітьми пропонуємо використовувати розроблені матеріали із додатків Ж, И, К, Л, М, доцільно також створити папку-пересувку, яку можна буде використовувати у роботі з батьками.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над дослідженням приходимо до певних висновків.

Зазначається, що зв'язне мовлення є необхідною умовою успішного навчання, а його розвиток – головним завданням навчання дітей з ООП рідній мові. Основними чинниками розвитку зв'язного мовлення «особливих» дітей є: уміння зосереджуватись на навчальному матеріалі; наявність пізнавальних інтересів; розвинута здатність відповідати на поставленні запитання, виправляти помилки; рівень знань; зацікавленість у вирішенні поставлених завдань; уміння діяти відповідно до вказівок дорослого. Психолого-педагогічні особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП включають індивідуальний підхід до навчання, виявлення та подолання мовних труднощів, використання візуальних підказок, альтернативних методів комунікації тощо. Визначені психолого-педагогічні складові розвитку зв'язного мовлення (чіткість мови, вміння говорити виразно, вміння створювати граматичні структури, активний словотвір, збагачене мовлення, засвоєння стандартів етичного спілкування, правильне використання мовлення у діяльності тощо).

Для повноцінного мовленнєвого розвитку дітей з ООП та подолання мовленнєвих труднощів, які виникають при навчанні в умовах воєнного часу, необхідна розробка ефективних стратегій підтримки. Адаптивність, співпраця і врахування індивідуальних потреб кожної дитини у цьому контексті є ключовими чинниками у забезпеченні повноцінного розвитку мовленнєвих навичок. Для вирішення проблем у розвитку мовлення важливо впроваджувати індивідуальні логопедичні програми, які орієнтовані на зниження стресу, покращення комунікативних навичок та створення сприятливого лінгвістичного середовища; організовувати логопедичні групи; використовувати різноманітні ігри, інтерактивні методи навчання; сприяти соціальній інтеграції дітей; займатися просвітницькою роботою з батьками, залучати їх до цієї роботи; систематично спостерігати та оцінювати результати навчальної діяльності дітей.

Аналіз використання традицій передового педагогічного досвіду із застосуванням сучасних прийомів розвитку мовлення в ЗДО під час війни показав, що саме використання засобів мнемотехніки у розвитку мовленнєвої активності дошкільників є надзвичайно ефективним для цієї вікової категорії.

Розвиток мовлення дітей з ООП засобами мнемотехніки полегшує пошук та запам'ятовування нових слів; оволодіння прийомами роботи із мнемотаблицями скорочує час вивчення творів та вирішує низку проблем (розвиток дрібної моторики рук, мовлення, пізнавальних процесів (пам'яті, мислення, уваги), фантазії та творчих здібностей; перетворення образів у символи; поповнення словникового запасу тощо).

Вважаємо за доцільне впроваджувати досвід розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП у подальшій діяльності, тому для підвищення його ефективності розробили певні рекомендації, які допоможуть їм зменшити негативний вплив війни та рівень стресу, покращити комунікативні навички, успішно адаптуватися в безпечному навчальному середовищі та суспільстві загалом.

Розроблені рекомендації щодо покращення розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП в умовах воєнного часу допоможуть захистити дітей від жахів війни, мінімізувати її негативний вплив, подолати певні випробовування, покращити їхній емоційний стан, впоратися з емоційним навантаженням, захистити емоційну стабільність, надати вчасну психологічну підтримку, уникнути наслідків травматичних подій, зміцнити життєстійкість дітей, сприяти збереженню їхнього психічного здоров'я.

Важливо пам'ятати про необхідність постійного вдосконалення методів та підходів у навчанні дітей з ООП в умовах воєнного часу. Лише через взаємодію педагогічних методів та психосоціальної підтримки можна забезпечити повноцінний розвиток зв'язного мовлення у цієї вразливої групи дітей. Відповідальність за їхнє навчання та розвиток мовлення стає справжнім викликом, який вимагає турботи, уваги та відданості з боку освітніх фахівців і суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеевко-Лемовська Л.В. Становлення слова у дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 33. С. 56-62.
2. Артюхова О. Теоретичні аспекти «соціально-комунікативного розвитку» старших дошкільників. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 23 жовт. 2020 р. Ніжин, 2020. С. 12-16.
3. Базовий компонент дошкільної освіти від 12 січня 2021 р. Київ: 2021. 37 с.
4. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 704 с.
5. Варлакова Є. О. Роль і місце родин в адаптації та реабілітації учасників АТО. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції*: тези доп. міжвідомчої науково-практичної конференції. Ч. 1. (Київ, 30 берез. 2016 р.). Київ: Національна акад. внутр. справ, 2016. С. 80-83.
6. Гавриш Н. Мовлення дитини: веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh.pdf (дата звернення: 15.01.2024).
7. Дмитрієва І.В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. URL: <http://aqce.com.ua/download/publications/49/45.pdf> (дата звернення: 15.01.2024).
8. Єфименко А. Мовленнєвий розвиток молодших школярів та сучасна мовна освіта: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-movlenneviy-rozvitok-molodshih-shkolyariv-ta-suchasna-movna-osvita-67807.html> (дата звернення: 15.01.2024).

9. Зінов'єва Д.О. Погляди вчених на розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку за допомогою гри. *Сучасна наука: тенденції та перспективи: матер. II всеукр. інтерн.-конф., м. Мелітополь, 23-24 жовт. 2019 р. Мелітополь, 2019. С. 46-49.*

10. З історії вивчення проблеми мови і мовлення: веб-сайт. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=15106> (дата звернення: 15.01.2024).

11. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї як системна логопедична допомога родині, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. *Логопедія*. 2015. № 6. С. 24-30.

12. Клименко А.І. Використання прийомів мнемотехніки у роботі вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 2 (58). С. 130-135.

13. Колупаєва А., Таранченко О. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: наук.-метод. посіб. Харків: «Ранок», 2019. 273-280 с.

14. Ласточкіна О.В. Дослідження стану та змісту організації мовленнєвої підготовки дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 5 (31). С. 143-153.

15. Матвіїв В.І. Психологічні особливості розвитку мовлення у дітей дошкільного вік : кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю «053 – психологія». Тернопіль : ТНТУ, 2020. 71 с.

16. Надворна О. Розвиток мовлення в системі Монтесорі. *Дошкільне виховання*. 2014. № 8. С. 16-19.

17. Олійник М.І., Журат Ю.В., Фесун Г.С. Розвиток та діагностика пізнавальних процесів дошкільника: навчально-методичний посібник. Чернівці: Родовід, 2019. 176 с.

18. Панок В.Г., Острова В.Д. Соціально-педагогічна діагностика дітей та родин, які опинились в складних життєвих обставинах. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016. 68 с.

19. Потапюк Л.М. Національне виховання як фактор цілісного формування особистості: національно-патріотичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Випуск 12. Книга І. Інститут проблем виховання АПН України. К., 2008. С. 83-89.

20. Потапюк Л.М., Лінник Б.В. Розвиток та впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання: виклики та перспективи. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 23 листопада 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 236-238.

21. Потапюк Л.М., Лінник Б.В. Вплив воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами: виклики та стратегії підтримки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : збірник наукових праць / Гол. редактор Г.П. Шевченко. Вип. 1 (108). Київ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024.

22. Розвиток зв'язного мовлення дітей: веб-сайт.URL: <https://studfile.net/preview/8876647/page:30/> (дата звернення: 15.01.2024).

23. Савченко О. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*. № 10. 2014. С. 6-10.

24. Тур Л. В. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників. Харків : «Основа», 2016. 160 с.

25. Філіпчук М.В., Попович Н.М., Онуфрійчук Г.І. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 168 с.

26. Хома О., Хома Т. Культура мовлення як складова культури особистості: веб-сайт. URL: <http://surl.li/denj> (дата звернення: 15.01.2024).

27. Яковенко А.О. Загально-дидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ*

імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 24. С. 273-277.

28. Bernthal J., Bankson N. Articulation and phonological disorders. United States of America : Mosby, 2015. 785 p.

29. Biewer N., Gottfried L., Böhm M. Inklusive Pädagogik als Herausforderung und Chance für die Sekundarstufe. Rosenkötter, Henning: Inklusion in Krippe und Kita – Ein Leitfaden für die Praxis. 2015. № 6. P. 11-24.

30. Cabbage K., Hogan K., Carell T. Speech perception differences in children with dyslexia and persistent speech delay. Speech Communication. 2016. V. 82. P. 14-25.

31. Hearnshaw S., Baker E., Munro N. The speech perception skills of children with and without speech sound disorders. Journal of Communication Disorders. 2018. V. 71. P. 61-71.

32. Moser M. [Рецензія на:] Del Gaudio, S. On the Nature of Surżyk: A Double Perspective. München; Berlin; Wien, 2010 // WienerSlavistisches Jahrbuch. 2011. III. 57. P. 245-255.

33. O'Connor M., Howell-Meurs S., Kvalsvig A., & Goldfeld S. Understanding the impact of special health care needs on early school functioning: a conceptual model. Child: Care, Health and Development. 2015. 411. P.15-22.

34. Shostak O., Nikolenko I., Sereda I., Pushkarova T., Potapiuk L. Formation of an inclusive approach in the education of children with special educational needs (ukrainian experience). Conhecimento & Diversidade, Niterói, v. 15, n. 38 Jul./Set. 2023. P. 280-305.

ДОДАТКИ

Список дітей групи «Парасолька»

1. Арсенюк Павло
2. Бойко Богдана
3. Бацанська Діана
4. Беренюк Андрій
5. Власюк Назар
6. Войтюк Матвій
7. Вознюк Адріана
8. Глушко Вероніка
9. Гуртовий Микола
10. Дубровіна Ангеліна
11. Кондієнко Ксенія
12. Круть Андрій
13. Лакей Аліна
14. Остапенко Злата
15. Панащук Марко
16. Поліщук Владислав
17. Приймак Богдан
18. Ромко Максим
19. Самсонюк Мирослав
20. Селих Владислав
21. Сокович Марія
22. Стрижко Нікіта
23. Федорчук Терентій
24. Фурманюк Єва
25. Чміль Богдан
26. Штанько Злата

Конспект заняття із розвитку мовлення для дітей старшого дошкільного віку на тему «Є чотири пори року»

Мета: узагальнювати знання дітей про пори року, їх послідовність; розвивати дітей вміння складати описові розповіді про явища природи з використанням прийомів мнемотехніки; розвивати зв'язне мовлення, збагачувати та активізувати словник, удосконалювати мовленнєвий слух, голосовий апарат і вміння чітко вимовляти слова і фрази, логічно мислити, міркувати, пояснювати, доводити; вчити робити висновки, узагальнювати висловлене; виховувати старанність, вміння працювати за інструкцією.

Обладнання: картинка бабусі Зими; зображення веселки; демонстративна Червона книга України, тематичні картинки «Весна», запис пташиного співу, зелена, блакитна, оранжева фарба, частинки металу, скла, пінопласту та пластику; д/гра «Посортуй сміття»; макет вогню; мнемотаблиця «Пори року».

Хід заняття:

Вихователь: Посміхніться, любі діти, та гостям нашим шліть привіти: Добрий день вам люди добрі, раді вас вітати, щастя й добра бажати, не на день, не на рік, а на цілий довгий вік! А нам час заняття розпочати і сумлінно працювати, щоб почути у кінці, що усі ви молодці! А щоб гарно працювати, потрібно який настрій мати? Тоді в коло дружби всі ставайте – гарний настрій один одному передайте! *(Діти стають у коло, подають руки один одному, сідають на місця)*

Вихователь: На нашу поштову скриньку надійшов один дивний та дуже сумний лист. Ви тільки послухайте: «Того, хто отримає цього листа, дуже прошу: здійснити мою мрію». І тут ще є малюнок з загадкою, його потрібно розшифрувати, щоб дізнатись хто його прислав.

Загадка: «Бабуся сніжно біла По землі ходила, Все білим килимом укрила. Інших кольорів вона не знає, Тому все в біле одягає.»

– Хто ця бабуся? (картинка Б. Зима). Показати картинку б. Зими і поруч зображення веселки).

– А чому вона не знає інших кольорів?

– А це що? (Веселка)

– А чи буває веселка взимку?

– А коли вона з'являється?

– То здогадались про що мріє бабуся Зима? (вона хоче побачити веселку!)

– Отже, нам потрібно відшукати кольорові фарби.

– Взимку ми можемо їх відшукати? – Чому?

– А коли ми можемо побачити яскраві фарби навкруги?

Вихователь: А зараз пропоную вам здійснити подорож різними порами року, можливо, ми назбираємо там кольорові фарби для веселки і порадуємо бабусю Зиму. Вирушаємо в подорож! (йдемо за колом).

– В коло станемо й підемо, може в ліс ми попадемо, може там десь під листком фарбу ми знайдемо, ніжки піднімаємо, травичку переступаємо.

Вихователь: Тільки погляньте, дітки, яка краса навколо! Все цвіте, бує, співають птахи. В яку пору року ми потрапили? А чому ви так гадаєте? А може нарвемо букет з підсніжників?

Діти: Ні!

Вихователь: А чому? Чи можна їх зривати? *(Показує Червону книгу України).*

– Малята, чи потрібно оберегати тільки тих, хто занесені до Червоної книги? За те що ви все зрозуміли, ось ваша перша знахідка – червона фарба!

– Малята, щоб природі не завдавати шкоди існують різні правила поведінки в природі, їх ще називають заборонами.

– А ви їх знаєте? *(пояснення дітей)*

Дитина 1: Любий друже! Я благаю, природу вмій любити,

Не смій ніколи і нізащо їй шкоду спричинити!

Даремно квіточку не рви, пташині спокій дай,

Усе, що є навколо тебе, люби й оберегай!

Вихователь: За ці знання, ви отримуєте від Весни – зелену фарбу. Можемо далі вирушати.

Вихователь: Куди це ми потрапили?

Діти: У літо!

Вихователь: Доведіть це!

– Ось хтось відпочивав на березі річки і залишив сміття. Можна його залишати?

Діти: Ні! Сміття забруднює навколишнє середовище.

Вихователь: Правильно, це дуже шкодить природі. Ось наприклад, метал лежить 80 років в землі і не руйнується, скло – 500 років, пластик – 700 років, а пінопласт взагалі не розкладається. Тому давайте зберемо все в пакет і викинемо в смітник. *(Діти збирають все у пакет).*

– А чи знаєте ви, що сміття потрібно сортувати?

– Навіщо, як гадаєте?

Д/г «Посортуй сміття»

Вихователь: Молодці, ви зробили корисну справу очистили берег річки від сміття і воно не потрапить у воду. Тепер можемо і погратись.

Д/г «Для чого потрібна вода?»

– Отже, воду потрібно берегти, не забруднювати, від цього залежить наше життя, здоров'я. Ви отримуєте від річки блакитну фарбу.

Вихователь: Ой, а це що? Вогонь горить – не чіпайте, це небезпечно. То ми залишимо, підемо далі? **Діти:** Ні!

Вихователь: А чому? Що потрібно зробити?

Діти: Погасити вогонь. *(діти засипають макет вогню).*

Вихователь: Молодці, за добру справу літній ліс дарує вам оранжеву фарбу.

Вихователь: Ідемо далі і потрапляємо в осінь. Що відбувається восени?

Ви знаєте, одного разу я бачила, як хтось полив листя сухе на дворі. Подумайте, чи можна так чинити?

Діти: Ні, палити листя не можна. Бо це шкідливо для природи.

Вихователь: Насправді цього не можна робити, бо листя накопичує бруд, пил і при згоранні виділяється шкідливий дим, котрий потрапляє в повітря. І цим ми дихаємо. А що ще таким чином забруднює повітря? Як ви гадаєте, це завдає природі шкоди? А людям?

Діти: Звичайно, що це шкодить природі. Її потрібно шанувати та оберігати, а не нищити. Отже, із забрудненням природного довкілля потрібно боротись. **Вихователь:** За ваші знання отримуєте синю фарбу.

Вихователь: Ой, якось так холодно стало на вулиці, все навкруг вкрилося білою ковдрою. Як думаєте, куди ми потрапили?

Діти: В зиму.

Вихователь: Правильно. Скажіть мені, дітки, а ви дбаєте про пташок?

Діти: Так.

Вихователь: Тоді ви точно знаєте, які птахи зимуючі, а які ні. Допоможіть мені їх знайти, щоб погодувати.

Д/Г «Оберіть зимуючих пташок»

Вихователь: Молодці, за ваше добре серце і розуміння пташки вам дарують фіолетову фарбу. Ось і всі кольорові фарби ви зібрали! А зараз пропоную самим створити веселку і подарувати її бабусі Зимі. Засиплемо в пляшечку фарби за зразком і вийде веселка в пляшечці.

(Діти засипають кольорову манку)

Вихователь: Подаруємо веселку бабусі Зимі! Нехай здійсниться її мрія! А у мене є своя дуже чарівна мрія. Я хочу, щоб кожен з вас розповів мені про свою улюблену пору року, використовуючи наші чарівні таблиці.

(Робота з мнемотаблицями)

Вихователь: Дякую, дітки, за чудову подорож. Нехай здійсниться мрія кожного у нашій групі! До побачення!

Конспект заняття з розвитку мовлення на тему «Вивчення вірша «Садок вишневий коло хати»

Мета: Ознайомити дітей з образом Т. Шевченка, з окремими його творами для дітей, вчити виразно читати вірш «Садок вишневий коло хати», розвивати пам'ять, виховувати любов до поезії Т. Шевченка, поетичний слух, естетичні почуття.

Обладнання: Портрет Т. Шевченка прикрашений рушником, малюнок із зображенням хати батьків Шевченка, ілюстрація до твору, мнемотаблиця «Садок вишневий коло хати».

Хід заняття:

Вихователь: Наша славна Україна

Наше щастя і наш рай!

Чи на світі є країна,

Ще миліша за наш край!

Видатний український поет Т. Шевченко палко любив рідну Україну. Багато віршів присвятив рідній землі, її мальовничій красі. Послухайте, дітки, будь ласка, про великого українського письменника – Тараса Шевченка.

Розповідь вихователя про письменника (біля портрета Т. Шевченка)

Т. Шевченко (1814-1861) народився на українській землі, про те він належить про тих людей, що стають дорогими для всього людства.

Було це дуже давно. У селі Моринцях Звенигородського повіту (нині Черкаська область) у сім'ї бідного селянина - кріпака народився синок, якого назвали Тарасиком (показ малюнка, із зображенням хати). Через два роки родина переїхала до села Кирилівка. Велика була сім'я: батько Григорій, мати Катерина, три сестрички, два братики й дідусь Іван. Гарно було в Кирилівці.

Коло хати – квітник, стара верба, за хатою – садок, левада засіяна квітами. А через леваду в'ється, річечка. Серед цієї краси зростав малий Тарас. Ріс Тарас розумною допитливою дитиною, хотів усе знати. Наслухавшись казок-бувальщин від дідуся, він замріяно блукав околицями рідного села, любив малювати і писати вірші. Перші знання хлопчик отримав у школі сільського дяка, а разом із ним – і суворі кари та знущання вчителя.

У дев'ять років Тарас залишився без матері. Круглим сиротою став у одинадцять років. Почалося «поневір'я» хлопця по чужих людях. Тарас Григорович на все життя зберіг любов до дітей. Він частував малят гостинцями, дарував їм іграшки, книжки, віддаючи іноді за це останні гроші. Поет писав про рідну природу, Україну, наш народ і його тяжке життя.

Поезії «Зацвіла в долині червона калина», «Тече вода з-під явора», «Мені тринадцятий минало», «Зоре моя вечірня», «Садок вишневий коло хати» вплітаються у дитячу душу змалку. Т. Шевченко милувався красою, гармонією природи і щиро бажав, щоб люди також жили справедливо, у злагоді в мирі. Поет давно помер і похований у Каневі на Чернечій горі над Дніпром. Але у пам'яті народу він житиме вічно. Живуть і його вірші. Вони звучать по радіо, їх вчать діти у школах, у дитячих садочках. Люди шанують свого поета, прикрашають його портрети рушниками, квітами. І у нашому місті є пам'ятники Т.Г. Шевченку.

Вихователь: Дітки, можливо і ви знаєте ще щось про життя Тараса Шевченка? Розкажіть нам. *(Діти розповідають)*

Вихователь: Дякую, дітки. От і сьогодні ми познайомимося із віршем великого Кобзаря «Садок вишневий коло хати». Послухайте, будь ласка.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата.
А матері вечерять ждуть.
Сім'я, вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.
Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

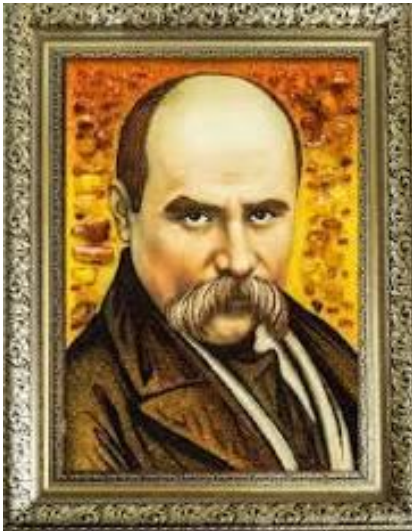
(Пояснення та уточнення окремих слів)

Вихователь: А зараз, малятка, зверніть, будь ласка, увагу на дошку. Це ілюстрації до вірша Т. Шевченка. Давайте прослухаємо його ще раз, слідкуючи за картинками. *(Повторне читання вірша, розучування.)*

Вихователь: Спробуємо розповісти вірш, дивлячись на малюнки, та пригадуючи рядки із вірша. *(Діти по черзі розповідають).*

Вихователь: Молодці! Дітки, ви чудово впоралися із завданнями! То з творами якого поета ми познайомилися на занятті? Що ви запам'ятали про Т. Шевченка? Які його вірші знаєте?

До зустрічі на наступному занятті!

Конспект заняття із розвитку мовлення «На зеленому горбочку» для дітей старшого дошкільного віку.

Мета: вчити дітей слухати та запам'ятовувати віршований твір, відповідати на запитання за змістом вірша виразно читати вірші, сприймати поетичні образи, викликати у дітей емоційне відношення до поетичних творів; розвивати увагу, пам'ять, мову, мислення, сприймання. Виховували любов та інтерес до поетичних творів.

Обладнання: ілюстрації, художній твір, мнемотаблиця.

Хід заняття

Вихователь: Доброго дня, любі дітки! Сьогодні ми з вами завітали до українського куточку. Дітки, а де ми з вами живемо?

Діти: Ми живемо в Україні, в місті Луцьк.

Вихователь: Так, правильно. А чи знаєте ви, як виглядає наш український одяг? *(Діти показують картинки із українським одягом)*

Вихователь: Правильно, молодці. А як виглядає наша українська хата, знаєте? Ні? Це ж, мабуть, тому, що зараз майже всі живуть в квартирах, так? А раніше наші бабусі та дідусі жили в звичайних хатинах. Вам цікаво, в яких хатинах жили ваші бабусі?

Діти: Так, цікаво.

Вихователь: Тоді давайте послухаємо вірш Лесі Українки «На зеленому горбочку» і дізнаємося трішки більше про українську хату. *(Вихователь читає вірша напам'ять і показує ілюстрації)*

«На зеленому горбочку...»

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,
Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Вихователь: Діти, вам сподобався вірш? Ви лише подивіться, яка гарна біла хатинка на картині. А давайте скажемо ще, яка ж хатка?

Діти: Хата біленька, гарна, розмальована квітами, невеличка.

Вихователь: Так, молодці. А чи всі слова у вірші для вас зрозумілі? *(Діти відповідають, вихователь пояснює не зрозумілі слова)*

Вихователь: Тоді давайте ще раз послухаємо вірш Лесі Українки «На зеленому горбочку» та при цьому дивимося на картинки, що відповідають словам у рядку. Слухайте уважно, а далі будемо разом розповідати цей вірш за схемою. *(Вихователь повторно читає вірш)*

Вихователь: То де ж знаходиться хатинка у вірші? Як автор говорить про хатинку? Якою вона була? З чим порівнюється хатинка? Хто прийшов до хатинки в гості і звеселив її? (Діти відповідають, по черзі розповідають вірш із допомогою мнемотаблиці)

Вихователь:

Так, молодці! А зараз давайте трішки відпочинемо. Виходьте на килимок і повторимо разом:

Вийшло з хати кенгуру,
Потягнулося від сну,
Вмило ручки, оченята,
Взуло білі чоботята,
Стало квіточки збирати
До матусеньки на свято.

Вихователь: Молодці, дітки! Сідайте на стільчики. А зараз, давайте всі разом прочитаємо віршик про нашу українську хатину. (Вихователь частково читає вірш, а діти повторюють)

Вихователь: Молодці, дітки! То про що ми сьогодні з вами говорили? (Відповіді дітей)

Вихователь: Так, правильно. Вам цікаво було послухати, в яких хатках жили ваші бабусі та дідусі?

Ви сьогодні всі дуже добре попрацювали і були дуже активними. А зараз давайте збиратися. Нас запросили в музей, щоб показати нам, що ж було колись в українській хаті. Вам цікаво? Тоді ходімо.

Конспект заняття із розвитку мовлення на тему: «Переказ оповідання В. Сухомлинського «Ледача подушка» з використанням мнемотаблиці»

Мета: вчити дітей уважно слухати оповідання, вміти робити певні висновки; продовжувати формувати уявлення про моральні якості людини; розвивати вміння логічно, послідовно, грамотно висловлювати свої думки, переказувати оповідання з опорою на мнемотаблиці; вдосконалювати граматичну будову мовлення; збагачувати словниковий запас дітей образними висловами, прислів'ями; розвивати монологічне мовлення, мислення, увагу, пам'ять; виховувати працелюбність, викликати негативне відношення до лінощів.

Обладнання: оповідання, загадки, прислів'я, мнемотаблиці .

Хід заняття:

I. Вступна частина

1. Психогімнастика «Привітання»

Доброго ранку – сонце привітне!

Доброго ранку – небо блакитне!

Доброго ранку – в небі пташки!

Доброго ранку – зелені дубки!

Доброго ранку – люди привітні!

Я всім бажаю щоб посмішки квітли!

2. Гра – пантоміміка «Мій ранок»

Давайте, пригадаємо, як розпочинається ваш день. Покажіть своїми рухами, як ви кожного ранку просинаєтеся, потягуєтесь, піднімаєтесь, умиваєтесь, чистите зубки, робите зарядку, одягаєтесь і йдете до дитячого садка. (Дошкільнята імітують рухами свої дії). Ось так починаєте ви свій день. І мій ранок починається так же само, як і у вас.

А я читала в книжечці, що є на світі одна дівчинка, яка зовсім не хотіла підніматися зі свого ліжка. А хто в цьому винен, ми з вами дізнаємося після того, як прослухаємо оповідання В. Сухомлинського «Ледача подушка». Сядьте зручно та слухайте мене уважно.

II. Організація сприймання дітьми твору

1. Читання оповідання В. Сухомлинського «Ледача подушка».

(Вихователь читає оповідання і показує ілюстрації).

2. Бесіда за змістом прочитаного

– На що скаржилась Іринка дідусеві?

– Що порадив їй дідусь?

– Що зробила Іринка вранці зі своєю подушкою?

– Чому дідусь посміхався?

– Як ви гадаєте, хто був ледачий, дівчинка чи подушка? Чому так думаєте?

– Чи добре бути ледачим? Чому?

3. Вправа «Хто Уважний?»

Читаючи твір В.О. Сухомлинського, я показувала ілюстрації, які відповідали змісту твору. Зараз ці ілюстрації знаходяться не в тій

послідовності. Ваше завдання: подивитися і розмістити ілюстрації за змістом. (Діти виконують завдання).

4. *Фізкультхвилинка «Рецепт від лінощів».* (Діти стають в коло)

Ми дітки невеличкі. (З'єднують долоньки у себе над головою і показують зріст)

У нас симпатичні личка. (Кладуть руки на щоки і похитують голівкою)

Ще й умілі рученята. (Потирають долонею об долоню)

Ще й і спритні ноженята. (Руки на поясі, енергійне притупування ніжками)

Самостійно ми умиваємось. (Імітують процес вмивання обличчя)

Старанно причісуємось. (Імітують причісування)

Одягаємось гарненько. (Проводять руками по одягу зверху вниз)

Радісно нам і веселенько! (Ховають руки за спину і повертають тулуб, усміхаючись).

За те себе ми поважаємо. (Кладуть долоні на груди)

Що дуже гарні звички маємо: (Плавно розводять руки в сторони)

Щодня ми робимо зарядку, (Виконують 1-2 фізкультурні вправи)

Тримаємо одяг свій в порядку. (Проводять руками по одягу зверху вниз, придивляючись уважно)

Трудимось, вміємо старшим помагати – Кімнатні квіти поливати (Імітують поливання квітів)

Ще й кімнату підмітати. (Імітують підмітання)

Фізкультуру любляємо – Всі секрети її знаємо!

(Вказівний палець перед собою)

Навчилися стрибати височенько (Стрибають на двох ногах, руки на поясі)

Прудко бігати, швиденько (Енергійно бігають на місці)

І навшпиньках так ходити, (Ходьба на носочках)

І голівкою крутити (Кругові обертання головою)

Вміємо ми і правильно відпочити,

Бо любляємо гратися, дружити. (Беруться за руки і підіймають руки вгору)

Пишаємось друзями своїми, Танцюємо радо з ними. (Виконують «пружинку»).

Радимо: «Часу не гайте! Якщо є лінь – відганяйте!»

5. Повторне читання оповідання «Ледача подушка».

6. Переказування оповідання дітьми із допомогою мнемотехніки.

7. Дидактична гра «Коли це буває?»

Дидактична гра «Коли це буває?»

Мета: закріпити знання дітей про частини доби, їх характерні ознаки, називати їх в певній послідовності; формувати уявлення дітей про їхню діяльність протягом доби; вправляти в зіставленні картинки з певними діями, які вони виконують в певну частину доби: ранок, день, вечір, ніч; розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять, кмітливість; виховувати спостережливість, наполегливість.

Ігрові правила: після слова, яке вимовляє педагог, показувати картку і пояснювати, чому він її підняв.

Хід гри:

Перед дітьми лежать картинки, на яких зображені різні частини доби (ранок, день, вечір, ніч). Дошкільнятам необхідно знайти і підняти ту картинку, яка відповідає тій чи іншій частині доби, яку назвав вихователь.

8. Рухлива гра «Принцеса на горошині»

Скласти на килимку із подушок велику піраміду. Діти по черзі стараються залізти на цю гору подушок, а потім «з'їхати» з неї.

Гра повторюється 3 рази.

III. Підсумок заняття.

– То як ви вважаєте, чому дівчинка не хотіла вставати з ліжка?

– Хто в цьому винен?

Про працюючих людей так говорять:

– Хто перший у праці, тому всюди слава.

Отже, щоб лінь не стала вашим другом, потрібно бути завжди активними, веселими, займатися корисними і цікавими справами, адже «Праця людину годує, а лінь – марнує».

Тож будьте і ви завжди працюючі, відганяйте від себе лінь.

Заняття із розвитку мовлення з елементами художнього образотворення на тему «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат»

Мета: вчити дітей розуміти характери і вчинки героїв казки. Уточнити уявлення про жанрові особливості казки, вірша, оповідання. Вчити помічати і розуміти образні вислови. Збагачувати словник новими словами: чумаки, віз, ополонка; розвивати стилістичне чуття мови, добирати слова, що найкраще висловлюють думку. Стимулювати та активізувати вживання образних виразів.

Обладнання: ілюстрації до казки, мнемотаблиця.

Хід заняття:

Вихователь: Ми знаємо вже чимало казок. Знаємо і казки про лисичку. Давайте пригадаємо їх разом. *(Діти пригадують казки про лисицю).*

Вихователь: А хто мені розповість, чим відрізняється вірш від казки? Хто складає казки, а хто вірші?

Діти: У віршах є рима, казки рими не мають. Казка – це вигадка. Казки пишуть письменник, а вірші – поети.

Вихователь: Сьогодні я вам теж прочитаю казку про лисичку. Слухайте уважно, а пізніше скажете, чи сподобалася вам ця казка. *(Вихователь читає твір. Після читання казки вихователь проводить обговорення)*

Вихователь: Хто головні герої казки? Розкажіть, якою ви уявляєте собі лисичку. Як ви зрозуміли, що вона смілива? Хитра? Зла?

– Який казковий епізод вам запам'ятовся найкраще?

– Чи жалієте ви вовка? Поясніть, чому. *(Діти відповідають)*

Вихователь: В казці нам зустрілися нові слова. У кого з воза лисичка насмикала собі рибки? *(У чумаків.)* Куди вовк засунув хвіст? *(В ополонку).*

Вихователь: А зараз зверніть увагу на ілюстрації. Вони є мнемотаблицею до казки. Давайте разом розповімо про картинку, яку бачимо у кожному віконці. *(Діти обговорюють картинки, пробують переказувати твір по черзі).*

Вихователь: Хто з вас хотів би намалювати ілюстрацію до цієї казки? Розкажіть спочатку, що ви збираєтеся малювати. *(Діти малюють власні ілюстрації, переказують твір із їх використанням).*

Вихователь: Які ви молодці, діти! Так гарно попрацювали і намалювали чудові мнемотаблиці до казки. Дякую за чудове заняття. До побачення!

Поради для батьків на тему «Як говорити з дітьми з ООП про війну»

1. Зберігайте спокій та впевненість.

Діти часто відчують емоції дорослих, тому важливо підтримувати спокійну та впевнену атмосферу під час розмови.

2. Простота та чесність.

Використовуйте просту та чесну мову, адаптовану до розуміння та вікової категорії дитини. Уникайте надмірно детальної інформації, яка може викликати зайвий страх або тривогу.

3. Врахуйте індивідуальні потреби.

Залежно від особливостей дитини, адаптуйте вашу розмову до її рівня сприйняття, зосереджуючись на тому, що важливо саме для неї.

4. Забезпечте відчуття безпеки.

Підкресліть, що ви та інші дорослі роблять все можливе для їхнього захисту.

5. Вислухайте їхні думки та почуття.

Дайте дітям можливість висловитись. Задавайте відкриті питання, щоб зрозуміти, як вони почуваються, і чи є у них страх або занепокоєння.

6. Запропонуйте підтримку.

Наголосіть, що вони не самі і що ви завжди готові підтримати та допомогти їм упоратися з їхніми емоціями та страхами.

7. Використовуйте візуальні та творчі підходи.

Для деяких дітей з ООП ефективнішим може бути використання картинок, історій, книжок або інших візуальних матеріалів для пояснення ситуації.

8. Відповідайте на дитячі питання просто і чітко.

Будьте готові відповідати на питання. Якщо ви не знаєте відповіді, чесно це визнайте і запропонуйте разом знайти відповідь.

9. Обговорюйте свої та дитячі емоції.

Навчіть дітей розпізнавати та називати свої емоції. Це може допомогти їм краще справлятися зі своїми почуттями.

10. Підтримуйте рутину.

Намагайтеся підтримувати звичний розпорядок дня, оскільки регулярність може забезпечити відчуття стабільності та передбачуваності.

11. Слідкуйте за власним емоційним станом.

Турбота про власне емоційне здоров'я є важливою, оскільки ви не зможете допомогти дитині, якщо самі знаходитесь в стані сильного стресу або тривоги.

12. Залучіть фахівців при необхідності.

Якщо ви помічаєте, що дитина дуже турбується або у неї виникають серйозні проблеми зі здоров'ям через стрес, не соромтеся звернутися за професійною допомогою.

Пам'ятайте, що кожна дитина реагує на стресові ситуації по-своєму. Важливо бути терплячими, підтримувати відкритий діалог і надавати свою підтримку та любов.

«Вправи для зняття напруги під час перебування дітей з особливими освітніми потребами в укритті»

1. «Спокійне дихання».

Навчіть дітей техніці глибокого дихання, демонструючи та роблячи акцент на повільному вдиху і видиху. Використовуйте візуальні підказки або м'які іграшки (наприклад, іграшка, яка піднімається та опускається при диханні), щоб допомогти дітям зрозуміти ритм.

2. «Візуалізація та уявні подорожі».

Розкажіть спокійну історію або проведіть уявну подорож, використовуючи заспокійливий голос. Це може бути історія про подорож до вигаданого лісу або пляжу. Залучайте дітей, задаючи їм питання про те, що вони уявляють.

3. «М'який самомасаж або масаж».

Покажіть дітям, як м'яко масажувати свої руки, зап'ястя, шию або голову. Можна використовувати м'які масажні іграшки або просто робити легкі поглажування.

4. «Рухливі ігри та вправи».

Легкі фізичні вправи, такі як повільні рухи руками, прогинання, підняття на пальці, можуть допомогти зменшити фізичну напругу.

5. «Творчість і мистецтво».

Залучіть дітей до малювання, ліплення з пластиліну, складання виробів. Творчість може бути ефективним способом вираження емоцій, зняття стресу.

6. «Розтяжка та йога».

Прості пози йоги, розтяжки, адаптовані для дітей, можуть допомогти розслабити тіло. Використовуйте веселі назви для поз, виконуйте їх разом із дітьми.

7. «Спів та музика».

Співайте разом прості пісні або слухайте спокійну музику. Музика може мати сильний заспокійливий ефект.

8. «Розмови та підтримка».

Підтримуйте позитивний тон, запевняючи дітей, що вони у безпеці і що їхні почуття є нормальними.

9. Ігри, спрямованні на розвиток уваги та концентрації.

Ігри, які вимагають концентрації, такі як «Знайди різницю», пазли або прості логічні ігри, можуть допомогти дітям відволіктися від стресових думок і сконцентруватися на завданнях.

10. Власні «ритуали» та повторювані дії.

Дітям часто допомагає стабільність і рутинність. Маленькі ритуали (спільне читання казок, вечірні розмови), можуть створювати відчуття безпеки.

Пам'ятайте, що кожна дитина унікальна, і важливо підходити до кожної індивідуально, зважаючи на їхні особливі потреби та переваги. Важливо також стежити за реакцією дитини на різні вправи та при необхідності коригувати підхід.

**«Рекомендації батькам щодо застосування мнемотаблиць
для розвитку мовлення»**

1. Найкраще діти сприймають інформацію в ігровій формі. Зробіть це у вигляді подорожі, казки, детективу тощо.
2. Тривалість заняття не повинна перевищувати 15 хвилин, оскільки, в силу вікових особливостей, малята не можуть концентрувати свою увагу на чомусь довше.
3. Опорні схеми та картинки можуть бути чорно-білими, проте яскравий матеріал засвоюється краще.
4. Дітям важко осягнути багато матеріалу відразу, тому найкраще, якщо у схемі не більше, ніж 9 квадратів.
5. Не варто пропонувати на одному занятті більше 2 таблиць чи доріжок.
6. В міру засвоєння тем, додавайте нові.
7. Не заставляйте та не примушуйте дитину займатися. Вона сама повинна відчувати інтерес до таблиць. Якщо це не відбувається, то щось потрібно видозмінити.

Ігри, спрямованні на розвиток мовлення, у які можна грати в укритті

1. «Казковий ланцюжок»

Хід гри: Учасники сидять у колі. Перший гравець починає розповідь, скажімо, про пригоди котика. Наступний гравець продовжує розповідь, додаючи свої елементи.

Гра триває, доки кожен учасник не додасть щось до розповіді.

2. «Хто я?»

Хід гри: Ця гра дозволяє дітям перевтілюватися в різних персонажів. Гравець вибирає персонажа, а інші повинні задавати питання, щоб вгадати, ким він є.

3. «Словниковий вибух»

Хід гри: Учасники чергуються, називаючи слова на тему (тварини, їжа, кольори) без повторень і зупинок. Хто зупинився (повторив) слово, той вибуває.

4. «Оповіді з картинок»

Хід гри: Використовуючи набір картинок або фотографій, діти повинні створити історію, яка пов'язує усі зображення в логічну послідовність.

5. «Мім і його слова»

Хід гри: Гра полягає у відгадуванні слів чи фраз за допомогою міміки і жестів. Один гравець демонструє слово, а інші намагаються його вгадати.

6. «Літературний квест-пошук»

Хід гри: Організуйте пошук предметів, пов'язаних із відомими літературними творами або казками. Це може бути віртуальний квест з використанням книг, доступних у укритті.

7. «Складання віршів та рим»

Хід гри: Учасники складають короткі віршики або римовані рядки на задану тему, чергуючи один одного.

Ці ігри не лише сприяють розвитку мовлення, але й допомагають зняти стрес, відволікають від негативних думок, створюють атмосферу співпраці та підтримки в умовах укриття. Важливо підтримувати позитивний настрій і відчуття безпеки під час гри, а також адаптувати ігри до віку та інтересів дітей.

Ігри, які можна адаптувати залежно від віку дітей та наявних матеріалів. Важливо, щоб дорослі брали активну участь у цих іграх, підтримуючи позитивну атмосферу, мотивуючи дітей до висловлення своїх думок та почуттів.

8. «Подорож уявою»

Ведучий описує уявне місце, сценарій, діти розповідають про те, що вони можуть там робити. Це стимулює фантазію, здатність до описового мовлення.

9. «Конструктор історій»

Використовуючи набір карток з словами або картинками, діти складають історію, поєднуючи елементи в логічний ланцюжок.

10. «Емоційне бінго»

Створіть картки-бінго з емоціями (радість, здивування, смуток тощо). Гравці повинні розповісти ситуацію, в якій вони відчували ці емоції.

Рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП

Зважаючи на те, що «зв'язне мовлення» означає вміння висловлювати свої думки та ідеї логічно та послідовно, особливо важливою є роль розвитку цього вміння в дитячому віці. Ось декілька рекомендацій щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей:

Читайте зі своїми дітьми.

Щоденне читання разом з дитиною сприяє розвитку її словникового запасу та розумінню граматичних структур.

Обговорюйте прочитане, задавайте питання та допомагайте дитині формулювати власні враження та думки.

Грайте у сюжетно-рольові ігри.

Розвивайте уяву дитини, граючи в рольові ігри (лікар, вчитель, продавець тощо). Це сприяє розвитку вміння конструювати логічні розповіді.

Використовуйте запитання. Заохочуйте дитину ставити питання та висловлювати свої думки. Дайте їй час для обдумування та відповідей.

Створюйте власні розповіді та нариси.

Підтримуйте дитину в написанні коротких розповідей або створенні малюнків з описами. Це допоможе вдосконалити навички вираження думок у письмовій формі.

Уважно слухайте та обговорюйте своє та дитяче мовлення.

Сприяйте активному слуханню інших. Підтримуйте обговорення ідей та вражень, допомагайте структурувати висловлення.

Використовуйте ігри, які сприяють розвитку мовлення.

Розвивайте словниковий запас дитини.

Вивчайте нові слова та використовуйте їх в різних контекстах.

Заохочуйте самовираження та творчість.

Підтримуйте дитину в висловленні власних думок, ідей та фантазій.

Заохочуйте творчий підхід до мовлення.

Загальний підхід повинен бути ігровим та цікавим, створюючи позитивний досвід вивчення мовлення для дитини.